

ТА, ЩО ЖИВЕ...

*Новенький годинник усе цокотить,
і стрілочки ходять по струнці.
Час — наша озброя, він меч наш і щит:
я — той, що живе у... бруньці.*

*Годинник стукоче — нема вороття.
В тім ритмі розпачно-щемкому
вчувається серця гаряче биття:
я — той, що живе в... листкові.*

*Все дужче і дужче прискорює темп
годинник, од бігу аж світиться.
Час — книга з невловним юрмовиськом тем:
я — той, що живе у... квітці.*

*То стрілка відстала, то вдарить не в лад:
годинник із часом не в злагоді?
Але ні на мить не виуха часопад:
я — той, що живе у... ягоді.*

*Втомився, знесилів годинник старий,
ніякій не тішиться вісточці.
А час — ніби куля, що цілить згори:
я — той, що живе у... кісточці.*

*Удар! Запустився новий механізм,
життя заструміло нове,
зіп'явшись на пагін зі сміху та сліз:
я — той, що живе...*

Марина Павленко

Місце мого народження було досить промовистим для «брежнєвських заморозків» того далекого 1973 року: село Старичі Яворівського району на Львівщині. Саме туди відправили вчителювати моїх батьків, які щойно закінчили Черкаський педінститут: класична практика засилати «просвітителів» з центральної «радянської» України в «непевну» Україну західну. Більше того: свого часу на Львівщину, тільки в сусідній район, відправили вчителювати й моїх дідуся-бабусю Петра Кривого й Наталю Ремез, і саме тут 1949 року в них народилась моя мама!.. Тут же дідуся Петра й заарештували та засудили на десятки років Колими (радянська влада

вбивала двох зайців: «радянїзувала» місцевих і виявляла «нестійкі елементи» серед своїх же «посланців»), а бабка Наталя, захопивши малолїтню дитину і отримавши переляк на все життя, повернулась додому, на Черкащину.

Теперїшня історія була не такою драматичною: я благополучно прожила на Львівщині два своїх перших роки, а батьки встигли завоювати серед місцевих таку любов та повагу, що їх у Старичах згадують і цитують донині.

Звісно, якщо є у мені щось хороше, творче, то це від моїх дорогих батьків. Це вони – мама й тато – відіграли вирішальну роль в моїй майбутній долі. Ніби звичайні сільські вчителі й водночас — неабиякі знавці рідної мови: Ольга і Степан Павленки. Усе життя поєднувати важку сільську роботу, городи, з не менш важкою сільською школою, бо сільський і міський вчитель – це, мабуть, таки дві різні професії. При цьому вони встигали писати щось художнє і досить активно друкуватись. Принаймні, добре пам'ятаю юрківського (ми вже мешкали в Юрківці Уманського району) довготелесого, як з Тютюнникових «Трьох зозуль із поклоном», поштаря, який приносив батькам їхні хай скромні, але гонорари, і красномовно затримувався на частування-«могорич».

Не дивно, що ми з сестрою Наталею (пізніше народиться й Леся) просто жили в літературі. Можна сказати, що Слово у нашій хаті було скрізь: розкішна сімейна книгозбірня, неодмінне читання книжок вголос перед сном (мама читає, ми вишиваємо-малюємо: це тепло зостається на все життя), яскраві «стінгазети» до родинних свят тощо. Безперечно, ми й самі читали «запоєм»: коли за татовими порадами, коли – все підряд і без розбору. Розмовляти поетичними цитатами для нас було нормою.

Хоч якоїсь усталеної системи виховання мама з татом не мали. Так, в дусі того часу, і Бенджамін Спок, й Борис та Олена Нікітіни, і всіх доступні книжки про здоров'я та виховання дітей були ними ретельно перечитані. Саме батьки, помітивши мої здібності і любов до малювання, постановили возити мене в райцентр на заняття образотворчої студії (тричі на тиждень!

Уявляю, як це було важко, з нашими автобусами-трясучками, після робочого дня в школі!) Саме помітивши, що я пишу якісь там «особливі» твори на уроках укрліт, взялися й за мій «літературний» розвиток.

Попри те, що батьківської уваги нібито й не бракувало, нам, дочкам, давалась величезна свобода. Виконавши свою дещицю неодмінної сільської роботи, ми могли тинятися по лісах, полях, фермах, цвинтарях, біля ставків-річок і ще хтозна-де. Набродившись, нагасавшись до знемоги, вже в сутінках повертались додому й голодними ніздрями (обідати-вечеряти, відповідно, теж ніхто ніколи нас не кликав) вловлювали запах яєшні чи смаженої картоплі (про існування смачніших страв ми якось не відали) з рідної кухні.

З іншого боку... Чи не надмірна довіра до виховних посібників (плюс досить суворі умови дитинства у їхніх власних, покалічених сталінщиною, родинях) і спричинила батьківське побоювання нас «розбалувати». Не сказати ласкавого слова, не похвалити зайвий раз. Скільки себе пам'ятаю, мені завжди бракувало впевненості, що мама й тато мене люблять. Звідси – постійна скованість, страх зробити щось таке, після чого батьки мене зречуться, занижена самооцінка й багато інших проблем у дорослому житті...

Я теж була типовим продуктом свого часу. Слухняна, чемна, роботяща, зубрилка-відмінниця. Важко повірити, але з подружками я часто могла не тільки пліткувати й переказувати-слухати страшилки про «чорну руку» й «білу даму на рельсах», але й обговорювати нову книжку про дитинство «великого Леніна» чи дискутувати, змогли б чи не змогли б ми знести торттури фашистів, як це зробили герої «Молодої гвардії» тощо.

Але які драми переживались усередині! Мабуть, саме через вище згадану невпевненість я важко сходилась із людьми. Моя буйна фантазія з кожної «мухи» робила «слона», в кожному похмурому погляді вбачала підступну змову проти себе, кожна образа виношувалась-вигрівалась (причому не без задоволення!), як оте чарівне яйце-зносок під пахвою, допоки не вилуплювався з неї такий собі чортик-антипко!.. Повсякчасні й

геть безпідставні тривоги, наче в батьків я не рідна, а всиновлена (з якоюсь темною історією в минулому) і, звісно ж, вони більше люблять молодшу сестру; підозра, що кожна зустрічна бабуся — прихована відьма, що за отим-он дядьком тягнеться шлейф непевних історій, що мої кохані ляльки (а я палко любила своїх ляльок, мала дуже розвинений материнський інстинкт і дуже боялася в майбутньому з якоїсь причини не вийти заміж) у мою відсутність здатні на якісь жахливі вчинки... Страшно й уявити, скелетиків торохтіло тоді в моїй шафі і які табуни тарганів копитили мою дитячу голову!..

При цьому, крім «офіційного» шкільного, з правильними оцінками, і крім глибоко особистого – зі звірваннями в любовних почуттях (причому, завше досить глибоких і тривалих) до якогось хлопця, без яких я, мабуть, не жила й дня і про які жоден мій об'єкт не мав і гадки, – я в середніх класах вела ще один, теж секретний щоденник, у якому – Фройд схопив би інфаркта! – фіксувала динаміку свого патріотичного, а точніше, комуністичного, виховання, щиро списуючи сторінки лозунгами «Хай живе!..»

Після Чорнобильського вибуху і потоку публікацій в «Огоньку» та іншій пресі, які розкривали страшну суть комуністичного режиму, я пережила таке потрясіння, що урочисто, жорстоко і з почуттям глибокого сорому спалила той «комуністичний» щоденник (і даремно, гарний був би артефакт доби й матеріал для психоаналітика!) і назавжди здобула імунітет до радянщини.

Разом з тим — я люблю своє дитинство, хоч і сприймаю його почасти наче якусь хворобу. Якийсь час воно навіть трохи тиснуло на мене своєю *невисловленістю*, — і тільки коли написала «Домовичка з палітрою», трохи «відпустило»...

Нарешті, ще одна важлива річ. У нашій сім'ї завжди були і є повага до дітей і визнання їхнього права на власну думку і погляд (тато редагував мої твори і якщо йому було світоглядно щось не так, все одно це залишав), ну і,

відповідно, ставлення навіть до малої дитини як до повноцінної особистості. Коли я бачу, як в одна знайома любовно взиває свого маленького внука «кусочком м'яса» я радію, що нас були інші батьки...

Забігаючи наперед і заодно завершуючи тему любові й уміння її висловити не боячись «педагогічних приписів», скажу, що згодом саме завдяки моєму чоловікові Володимирі Музиченку, за якого я вийшла 1993 року, я зрозуміла, що можна любити людину просто так: навіть коли вона забула щось вчасно зробити чи не вміє в'язати на спицях. Він дав те відчуття любові (ба, більше: ту впевненість, що тебе люблять!) якого мені так бракувало в дитинстві. І мені, і нашим дочкам. Він обожнює, коли ми щось пишемо, читаєм або малюємо. Тішиться з наших успіхів (переконана, що на таке здатен тільки справжній і дуже сильний чоловік!). Прощає наші недоліки, хай і добродушно, щедро й дуже дотепно за них «підколюючи». Беззастережно й безсоромно «балує» нас, що забезпечує таку важливу для кожної родини атмосферу затишку й тепла.

Відповідно, мені залилась роль суворої ошадливої матері. Мені ж, як розумію, також довірено й головну місію у вихованні. Хоч Бог, спасибі Йому (свідома того, що це аж ніяк не моя заслуга!), дав нам таких чесних і совісних дітей, біля яких, як я жартую, «і мама при руках». Я постійно дивуюсь прозорливості й життєвій мудрості наших Олі й Оксани (вони мають прізвище Музиченко, звісно): сучасне покоління взагалі якесь значно «просунутіше» від нас, затюканих радянською пропагандою і закритими кордонами, в усіх життєвих питаннях. Хоч, звісно, приємно, коли за порадами у важливих ситуаціях («Ма-ам! Він запросив мене на побачення, що йому відповісти?» тощо) біжать – таки ж до мене.

З батьківської «системи» щодо своїх дітей я взяла насамперед її величність Книжку. Ніщо так не об'єднає, як спільні сльози над «Русалонькою» чи «Маленьким принцом», утаємниченість у стосунки Мавки й Лукаша з «Лісової пісні», колективний регіт над пригодою Діани Баррі з пречудової книжки «Енн із Зелених дахів» Люсі Мод-Монтгомері,

переживання за долю сердешного Чарлі з «Квітів для Елджернона» Деніела Кіза тощо.

Після школи, закінчення якої співпало з бурхливими перебудовчими процесами в суспільстві й великими суперечками-пристрастями на уроках історії і не тільки, – було типове і болюче для сільської дитини вступання до вузу. Адже в сільських дітей, у яких деякі предмети навіть не читалися (не було вчителів, бажаючих доїжджати з міста), шансів поступити було набагато менше. Неспроста ж 1990-го – року мого випускного класу, – всеукраїнська газета «Молодь України» навіть проголосила спеціальний всеукраїнський літературний конкурс для сільських школярів: напиши твір на задану тему і, у випадку перемоги, вступаєш на українську філологію Київського університету імені Тараса Шевченка без іспитів, тільки за співбесідою. (Отже, хтось «нагорі» почав усвідомлювати проблему, бо це була перша (здається, й остання) спроба таким чином підтримати сільського абітурієнта). Господи, та це ж якраз для мене!

Можна уявити радість всієї нашої родини, коли мій твір – ввійшов у трійку переможців! Здавалося, щастя саме стелиться до ніг і я вже бачила себе столичною студенткою.

...Райдужні перспективи потьмяніли і навіки щезли за півгодини «співбесіди», впродовж якої потужний консиліум професорів усіх кафедр допитував мене – перелякану сільську дитину, яка чи не вперше в Києві, та ще й перед такою поважною аудиторією і про комплекс неповноцінності якої вже йшлося, – ледь не з усіх питань науки, культури й літератури, в тім числі й – англійською мовою (!). Звичайно, я щось там відповідала, але кожною відповіддю, здавалось, заганяла себе в іще глибший кут, бо професори насмішувато презирались і несхвально похитували головами: принаймні, жодного прихильного погляду чи слова підтримки я не бачила-не чула. Коли ж сивогривий декан осудливо похитав головою: «Та у Вас же навіть жодної публікації немає!» (яка публікація в сільської школярки і для чого вимагати її

на факультет навіть не журналістики, а філології, питається?), – я усвідомила, що це – кінець.

Тепер, звичайно, ясно розумію, що насправді ніхто й не збирався мене приймати, що була чітка вказівка «не пущать», адже конкурс на місце і без мене був шалений, і потрібно було тільки знайти формальний привід відкараскатись від непроханої «переможниці», – але тоді я була на дні свого приниження, нікчемності й безпорадності й безконечно бридилась самої себе. Так мій великий тріумф завершився глибоким провалом і великою травмою на довгі роки для всієї нашої родини (досі боляче бачити і сірий, і червоний корпуси того навчального закладу, в якому так бездушно розтоптали мої сподівання).

З іншого боку, як не дивно, та поразка врешті-решт вийшла на добре: бо саме рік мого сидіння вдома (плюс праця в сільському музейчику і гурток малювання, який вела в школі) став переломним етапом у моїй творчості, періодом переосмислення і натхнення, роком перших публікацій тощо. Навряд чи це все прийшло б, якби я ходила пари й зубрила конспекти у переповненому столичному гуртожитку. Тому – дякую, що відфутболив мене, о Київський університете!

Наступного року я благополучно й легко вступила до Уманського педінституту імені Павла Тичини: здавалось, і викладачі, й самі стіни прихильно всміхалися до мене, даруючи якісь мої огріхи і помагаючи стати «своєю».

Після успішного завершення навчання і вчителювання в Уманській міській гімназії я вже багато років працюю в цьому закладі, він став для мене любим і рідним, і я уклінно вдячна всім своїм викладачам та колегам.

Як любим і рідним стало для мене прекрасне і найкраще у світі місто Умань: на столицю, як колись на радянину, я після київського «вступання» також здобула стійкий імунітет.

Саме Уманський педінститут (тепер – університет) по-справжньому відкрив для мене й Тичину: тодішній ректор Володимир Кузь, спасибі йому,

запропонував писати дисертацію саме за Тичининою творчістю. Не впевнена, що в дисертації (яку давно й успішно захистила), і навіть у своїй монографії «Тичининська формула українського патріотизму», навіть у впорядкованій мною книжці нових, не заідеологізованих спогадів про Поета «З любов'ю і болем» (вислів поради й редактора цієї книжки, незабутньої Михайлини Коцюбинської) чи в повісті про Павлове дитинство «Хлопчик-камертон» я змогла сповна розкрити своє бачення цієї надзвичайної постаті, але точно – пройнялась і полюбила!..

Признатись, я до сих пір час від часу сумніваюсь у собі, часом – себе ж і ненавиджу, марно борюсь із лінню й іншими темними сторонами своєї натури, перетрушую поїдених міллю (а часом дуже навіть свіженьких!) скелетиків... Але те, що вдалось зробити, ті кілька десятків перемог у всеукраїнських і міжнародних літературних конкурсах, близько двадцяти виданих книжок поезії і прози, навіть пишномовні звання: «член Національної спілки письменників України», «кандидат педагогічних наук» і «доцент» (хоч прекрасно розумію, що жодне звання і жоден титул не визначають і, тим паче, не гарантують таланту, а головне – людяності), – це все – щиро, все – від душі, все – з любові. А ще – завдяки численним добрим людям, які оточують мене в житті і яким я безмірно вдячна.

Марина Павленко